

HALÁSZ IMRE*

ELHALÓ APRÓFALUBÓL DINAMIKUSAN FEJLŐDŐ FÜRDŐVÁROS

DYNAMIC DEVELOPMENT FROM A DYING SMALL VILLAGE INTO A SPA TOWN

ABSTRACT

Before the appearance of a new natural resource in the life of the small southern Zala village, in the fifties and sixties the village did not differ from other settlements of a few hundred inhabitants. It had a life that was typical in Hungarian villages of the era, where the cooperative was the only economic organization that provided jobs.

The change, however, has not started with the discovery of thermal water and the establishment of the spa. At the beginning, when tourism was identified as a branch of domestic trade, neither a significant economic development, nor a social change can be detected. As soon as the conscious, - a bit later - the integrated settlement development started, this tendency has changed rapidly. Building the thermal bath was a milestone, its development triggered a series of changes. First, migration from the village stopped, the population was stagnant for a while, then more and more people settled down in the village.

The process of change can be observed in the administrative status of the settlement as well. Initially, it was an associate commune, later an independent district village council was in charge of governing and development duties, then it became a large commune / village (1984), later - at its inauguration - the smallest town of Hungary (1997).

The changes of the past half, or rather quarter of the century have brought interesting features in the life of the local society where integration has appeared instead of fragmentation.

1. Bevezetés

A Dunántúlra jellemző aprófalvas településszerkezet jelentős átalakulása a szocialista iparosodással eldőlt.¹ Amikor ez a folyamat még befolyásolható lett volna, 1983. júniusában Zalaegerszegen a dél-dunántúli kutatók próbálták meg számba venni az átalakulás kezdeti szakaszának sajátosságait és igyekeztek a helyzetelemzés és a történeti dimenziók mellett prognózist is adni a következő évtizedekre. A számos referátum és korreferátum konklúziója egy irányba mutatott: lassítani lehet ugyan, de visszafordítani már lehetetlen a falvak elnéptelenedését, illetve csak abban az esetben, ha valamilyen külső, munkahelyteremtő erőforrás megfordítja a megkezdődött, és valamennyi akkori kormányzati szervezet által egészségtelennek minősített folyamatot.² Ekkor már bő évtizede a Baranya megyei Gyűrűfű - az 1970-re elnéptelenedő első magyar település - sorsát vizionálták a dél-dunántúli megyék párt- és állami vezetői is, nem minden alap nélkül. Az aprófalvak, többnyire egytűcs falvak folyamatos hanyatlása, elnéptelenedése napjainkban a szemünk előtt folytatódik tovább. A kivételek közé egyrészt a nagyobb városok környékén kialakuló lakóövezetek tartoznak, másrészt azok a szintén város közeli falvak, amelyekben néhány cég - elsősorban adókedvezményeket élvezne - telephelyet létesít illetve már létesített. Külön csoportba tartoznak azok a településeknek, melyek a turizmusban, elsősorban az

* Dr. Halász Imre CSc, főiskolai tanár, Budapesti Gazdasági Főiskola Gazdálkodási Kar, Zalaegerszeg.

egészségturizmusban, vagy a turizmussal is kapcsolatos öko-gazdálkodással kerestek új utakat. Ennek egyik iskolapéldája az előbb említett Gyűrűfü, mely 1991 után ökofaluként találta meg a kitérési pontot. A települések másik csoportját azok a falvak illetve városok alkotják, melyek az 1960-as évek szénhidrogén-kutatásának köszönhetik azt, hogy a vízbázisú egészségturizmus lehetőségével élve megfordítsák a lakosságcsökkenést. Ezen települések egyike Zalakaros.

2. Zalakaros, egy tipikus dunántúli falu a huszadik században³

Zalakarosról – melynek első hiteles említése 1254-ből származik és akkor Korusnak írták az oklevél kiállítói – nem éppen idilli képet festett az 1925-ben valamennyi faluról felvett Közigazgatási Tájékoztató. A Nagykanizsai járás galamboki körjegyzőségéhez tartozó kisközségről a körjegyző által 1925. november 29-i keltezéssel készített összeállítás az egyetlen megbízható adatfelvétel, mondhatjuk azt is, hogy pontos és megbízható tükröt tart elénk.

A külterületeivel, szántóföldjeivel együtt 2108 katasztrális holdon elterülő falu ügyeit öt főből álló előjáróság, a bíró, a helyettes bíró és három esküdt intézte – már ha volt mit intézni. Képviselőtestülete hat virilista (legtöbb adót fizető) és hat választott képviselőből, továbbá két-két pótagból állt. A településnek négy alkalmazottja – szegődményese – volt: egy kisbíró, egy bábaasszony és két éjjeliőr. Körjegyzőség csak a Zalakarostól öt kilométerre, délre fekvő Galambokon volt. A községben ekkor összesen 864 lakos élt, 778-an a község belterületén, ahol 170 ház állt összesen 258 lakrészsel. Ez azt jelentette, hogy a házak kétharmada ekkor egyszobás épület, a lakrészek természetesen kiegészültek a hozzá tartozó konyhával és gazdasági épületekkel. A szőlőhegyen két ház négy lakrészében tíz zalakarosi illetőségű személy lakott, míg a település határában fekvő vízi malomban egy két lakrészes épületben hat lakost – minden bizonnyal a molnárt és családját – tartották nyilván. Létezett még egy uradalmi major is a község egyetlen, 539 holdas középirtokán, melyet már több, mint két évszázada a budapesti központi papnövelde birtokolt. Itt egy nagyobb méretű, 13 lakrészes házban hetvenen laktak, általában öt és hat fő osztozott egy-egy szobán. Ezekben jórészt családok éltek, általában három generáció.

Zalakaros lakossága földművelésből élt, átlagosan három holdas kis- és törpebirtokokon gazdálkodtak. A lakosság jelentős állatállományt birtokolt, 149 ló, 642 szarvasmarha, 260 sertés és 519 juh szerepel az 1925-ös adatfelvételben.

Állami vagy megyei tulajdonú épületet nem említett az idézett adatfelvétel. A római katolikus egyháznak állt a községben a – minden valószínűség szerint két tantermes – római katolikus iskolája a tanítói lakással, továbbá a falu temploma. A település egészségügyi és szociális képe sem biztató, hiszen sem körorvos, sem gyógyszertár nincs ekkor a faluban, mindkettő a környék legnépesebb településén, a Zalakarostól öt kilométerre fekvő Kiskomáromban volt elérhető a zalakarosiak és a környező, hasonló nagyságú települések számára. Így egyedül a szegődményes bába ekkor az egyedüli „egészségügyi személyzet” a kisközségben. A vendéglátást egy kocsmá jelentette, sem vendéglő, sem kávéház – melyekre a kérdőív külön rákérdezett – nem tudott megélni a majd kilencszáz lelkes, döntően földművelésből élő, és hagyományos paraszti gazdálkodást folytató faluban, ahol a kisipart egy-egy cipész, asztalos, szabó, kovács és bognár jelentette, a kereskedelmet pedig két szatócsüzlet.

A falu megközelítése is rendkívül körülményes volt. A legközelebbi vasútállomásra a hét km-re fekvő Komárvárosba (ma Zalakomár) kellett menni. Miután ez az állomás mind a mai napig a Budapest-Nagykanizsa vasúti fővonal egyik állomása, innen viszont minden-

felé el lehetett jutni, kérdés, hogy mennyi idő alatt. Egyetlen közút, a Galambok–Gyülevész „megyei út” vezetett át a falun. (Ez a korabeli terminológia azt jelentette, hogy az út fenntartása, javítása Zala megye feladata és költsége volt.) Ma különösen érdekesek a vendéglátást tudakoló kérdésekre adott válaszok. Ezekből idézünk:

„Van-e csatornázása?	Nincs.
Van-e ártézi kútja, vagy vízvezetéke?	Nincs.
Korcsmák és vendéglők száma?	1 korcsma, – vendéglő, – kávéház.
Van-e, szálloda, fogadó és hány?	Nincs.
Van-e a községben közfürdő?	Nincs.
Van-e a község határában gyógyfürdő, üdülő vagy nyaraló telep és milyen távolságra?	Nincs.
A fürdőtelep gyógyfürdővé van-e nyilvánítva?	----- „4

Míg a majd kilencszáz lelkes, egyutcsás, zárt sorú beépítéses szalagtelkes dél-zalai falucska élte mindennapjait, tőle mintegy 40-50 kilométernyi távolságra már bontogatta szárnyát – a ma már – a huszadik század üzletágának nevezett szénhidrogénipar. Zalakaros életében gyökeres változást az 1930-as évek végén kezdődő, de a hatvanas években kiteljesedő szénhidrogén-kutatások hoztak.

3. A dél-zalai szénhidrogén-kutatások eredménye: a termálvíz

Magyarországon a szénhidrogén-kutatások már a 19. század közepén megkezdődtek, ekkor feltérképezték a kitermelés szempontjából szóba jöhető területeket. A trianoni békeszerződés e tekintetben is hihetetlen károkat okozott, hiszen az elcsatolt területeken jelentős szénhidrogén mezők voltak.⁵ Ebben az időben sem a magyarországi tőke, sem a magyarországi cégek által alkalmazott technológia, továbbá a cégek technikai felszereltsége sem tette lehetővé a mélyebb rétegekben fellelhető kőolajat tartalmazó rétegek kutatását, feltárását és kitermelését. Így érthető, hogy rövidesen idegen tőke jelent meg a magyar gazdaságban. 1920-ban az Anglo-Persian Oil Co. kapott – az 1911. évi VI. tc. alapján – koncessziót dunántúli szénhidrogéntelepek felkutatására és kitermelésére. Mintegy 60 000 km² területen szerzett az angol cég kizárólagos jogot, mely leányvállalatát a D'Arcy Exploration Co. Ltd.-t bízta meg a magyarországi kutatásokkal. Ez a cég aztán 1921-ben megalapította a Hungarian Oil Syndicate Ltd.-t, amely a magyarországi szénhidrogén-kutatásokat ténylegesen, még a létrehozásának évében megkezdte. A Zala vármegyei Budafapuszta mellett, majd a Tolna vármegyei Kurdon továbbá Bajánál végeztek fúrásokat, azonban valamennyi próbálkozásuk eredménytelen maradt. A magyarországi leányvállalatot ekkor felszámolta anyacége, s az angol cég koncesszióját feladva kivonult Magyarországról.

Fél évtizeddel később a magyar kormányzat finanszírozta kutatások során az Alföld északi részén 1932 és 1938 között mintegy félszáz kisebb mélységű fúrást végezve 1937-ben feltárták a kis hozamú és mindössze néhány évig termelő bukkszéki olajmezőt. Ezzel egy időben, 1932-ben jelent meg a magyar piacon az European Gas and Electric Company (EUROGASCO), melynek képviselői az 1933. július 8-án aláírt szerződéssel az egész Dunántúl területére megszerezték az ásványolaj- és a földgázkutatás jogát. Az angol és amerikai tulajdonú vállalat a kor legmagasabb műszaki-technikai színvonalán állt és a legmodernebb tudományos módszerekkel dolgozott. Az 1933 szeptemberében megkezdett geo-

lógiai és geofizikai kutatások után 1934. november 21-én megkezdték a kutatófúrásokat is, legelőször Mihályi (Sopron vármegye) határában, ennek eredményeként nagynyomású szén-dioxid gáz tört a felszínre. Az ezt követő két Somogy vármegyei fúrás (Görgeteg és Inke határában) eredményeként nem éghető gázt és olajnyomokat találtak. Az igazi sikert a Zala vármegyei Bázakerettye határában található budafapusztai fúrások hozták meg. 1936. július 13-án kezdődött meg az első fúrás a főgeológus – a MAORT későbbi elnöke – vezérgazdátja – Papp Simon által kijelölt fúróponton. A kút 1937. február 9-től gázt termelt, amelyet a 2. és 3. fúrás gőzkazánjainak fűtéséhez használtak fel. A budafapusztai 1-es számú fúrás, a B-1-es kút kezdetben heti 2,5 vagon jó minőségű kőolajat is termelt. Ez volt az első működő olajkút a trianoni békeszerződés utáni Magyarországon. A budafapusztai második fúrást (a B-2 jelű kút) 1937. április 14-én kezdték mélyíteni. A munkálatokat szeptember 29-én fejezték be. Ez a B-2 jelű fúrás tárta fel a budafapusztai szénhidrogénmezőt. A B-2 jelű kútból november 21-én indult meg a termelés, a kút kezdetben napi 10 300 m³ gázt és 62–65 m³ jó minőségű kőolajat adott. Ettől a naptól számíthatjuk a magyarországi ipari méretű kőolajtermelést. 1937 végéig három kút összhozama 1360 tonna olaj volt, az első olajvonatot ünnepélyes keretek között indították útnak az ortaházi vasútállomásról. Ezek az eredmények arra ösztönözték az EUROGASCO-t, hogy a kutatások és a termeltetés folytatására létrehozza 14 357 000 pengős alaptőkével, részvénytársasági formában az első magyarországi szénhidrogén-bányászati nagyvállalatot, a Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaságot, közismert rövidítésével a MAORT-ot, mely 1938. július 15-én alakult meg, és három nappal később, július 18-án került bejegyzésre. A MAORT részvényei az Amerikai Egyesült Államokbeli Standard Oil Co. of New Jersey tulajdonában voltak.

A MAORT később újabb olajmezőket fedezett fel és kezdte meg kiaknázásukat Lovázi, Lendvaujfalu és Pusztaszentlászló, majd 1943-tól Újudvar térségében. Újudvar kezdetben mint töltőállomás került a MAORT a látókörébe. A kőolaj-kitermelés megindulásakor ugyanis a budafapusztai mezőhöz legközelebbi, mintegy 15 km-re fekvő Ortaháza vasútállomásához kiépített csővezetéken vezették el a felszínre hozott kőolajat. 1939-ben azonban egy napi 100 vagon kőolaj továbbítását lehetővé tevő csővezeték építettek ki Újudvarig, amely a sokkal nagyobb kapacitású Nagykanizsa-Szombathely vasútvonal mellett feküdt, ezáltal jobban megfelelt a társaság igényeinek mint a jóval gyengébb alépítményű, Ortaházán is keresztülmenő Zalaegerszeg-Alsólendva vonal.⁶

1943-ban az Újudvar melletti Dallospusztán (a kút jelében a D betű erre utal) kezdett a MAORT kutatófúrásokat, és ezeket a fúrásokat a cég a második világháború alatt is folytatta, mindaddig, míg a front a mező közvetlen közelébe érve már veszélyeztette a technikát és a személyzet életét. Az első öt fúrás, a D-1-es jelű 1943. május 20. és október 14. között, a D-2-es jelű 1944. február 11. és április 5. között, D-3 1943. május 14. és október 5. között, D-4-e 1944. május 3. és szeptember 29. között „szénhidrogén nyerésének szempontjából meddőnek” bizonyultak. Az első kút esetében 2603,5 méter mélyre fúrtak le (ez 2439,87 méteres tengerszint alatti mélységet jelentett). Hasonló mélységű volt a D-3-as jelű kút is, itt 2225 méterre hatolt le a fúró (2021,22 méterre a tengerszint alá). A D-4-es jelű kút mélysége 1830,25 méter volt (ez 1706,40 méteres tengerszint alatti mélységet jelentett), míg a D-2-es jelű kút esetében 943 méter mélyre fúrtak le. A meddővé nyilvánított kutakat cementdugóval zárták le. A D-5-ös jelű kúton a munkálatok a front közeledte miatt mindössze egy napig (1944. december 12.) tartottak, ekkor a kút berendezéseit leszerelték és elszállították, mindössze a fél fúrótorony maradt ott a szénhidrogénkutatás háborús mementójaként.

A második világháború után ezen a mezőn újra kezdték a kutatást, és összesen 14 fúrás végeztek. Tárgyunk szempontjából az első hét fúrás az érdekes, melyek közül az első ötöt a második világháború előtt, a többi pedig a háború után mélyítették le.⁷

1962. január 24-én az Országos Kőolajipari és Gázipari Tröszt Kutatási Főosztályán készült feljegyzés további felderítő kutatófúrások kitűzését sürgette. Visszaulva az második világháború előtti kutatások eredményeire, hangsúlyozta, hogy 1944-ban fejeződtek be a felderítő fúrások az újudvari gravitációs maximum területén, mely maximum a budafapusztai nagy antiklinális [bemélyedés] keleti folytatásának tekinthető, és ami további eredményekkel kecsegtet, miután ez a terület mélyföldtani szempontból a Budafa–Magyar-szentmiklós–Újudvar–Nagybakónak–Zalakaros–Sávoly szerkezetsor része. E határozat nyomán a fúrások 1962-ben újra megkezdődtek, és a következő két fúrást már Zalakaros külterületén végezték.⁸

1. táblázat: A kutatás eredménye

Table 1: The result of the research

Kút jele the sign of the well	Fúrás kezdete the start of drilling	Fúrás befejezése the end of drilling	Kút végleges mélysége (méter) (- a tengerszint alatti mélységet jelzi) the final depth of the well (meter, - shows the depth below sea level)	A kutatás eredménye the result of the research
D-6	1962. 07. 15	1962. 09. 07.	2305,7	A kút szénhidrogén-termelés szempontjából meddő. A kút folyamatosan forró sós vizet, gőzt és kevés kevert gázt termelt.
D-7	1970. 03. 07.	1970. 06. 16.	2743,9	Szénhidrogén-termelés szempontjából meddő.

Forrás: MOL Geológiai adattár. Kútönyvek.

Kőolajat és földgázt kutatva 171 kutatófúrást végzett a Dunántúli Kőolajfűrési Vállalat – közismert rövidítésével a DKG - Zala megyében, s az analízisek szerint ezek nagy részéből különböző minőségű és hőmérsékletű termálvizet lehet nyerni. Termálturisztikai hasznosításra a 171-ből mintegy nyolcvan lenne alkalmas.⁹ Egyébként nem egyedüli a zalakarosi eset. Nagyon sok termál- és gyógyfürdönket szénhidrogén-kutatás során fedeztek fel. A leghíresebbek közül ilyen Hajdúszoboszló, ahol 1925-ben lelték meg a 73°C fokos vizet és 1928-ban már el is készült az első medence. De a kőolajkutatásnak, vagy artézi kút fúrásának köszönheti létét – a teljesség igénye nélkül – Borgáta, Sárvár, Bük, Hegykő, Mesteri, Igal, Csokonyavisonta, Kaposvár, Nagyajom, Tamási, Dombóvár–Gunarasfürdő, Nagyatád, Sellye, Barcs, Szigetvár, és Szentendre fürdői, illetve elenyésző kivétellel az alföldi fürdők. A kevés kivétel közé sorolhatjuk a régről ismert budapesti hőforrásokat, Balf, Balatonfüred, Debrecen, Esztergom, Harkányfürdő és Hévíz fürdőit.¹⁰

A Dunántúli Kőolajfűrési Vállalat megtalálta hát azt a kút, a D-6-os jelűt, melynek térszíni helyzetét úgy jelölték meg, hogy a „kiskomáromi templomtól [...] 3845,20 méter távolságra van.”. S ez már Zalakaros község területe. Ezt követte a D-7 jelű kút feltárása, mely a zalakarosi fürdő másik gyógyvizet termelő kútja. Ezek a kutatások rendkívüli eredményeket hoztak a magyar nemzetgazdaság számára, mert egyrészt fellelték azokat a gyógyvízrezervoárokat, melyeken négy évtized alatt folyamatosan fejlődő egészségutizmus – korábbi terminológiával: gyógyturizmus – épülhetett ki, másrészt pedig a munkák tovább folytatásával feltárták a sávolyi mezőt, melynek kutatása illetve kitermelése 1964-ben az S-1 kút lemélyítésével kezdődött meg.

1962 július közepén Zalakaros határában már állt a fúrótorny. A községi tanács végrehajtó bizottságának 1962. június 23-i ülésén – miközben a fúrás előkészületei folytak –

Csordás József a községi tanács végrehajtó bizottságának elnöke a következő szavakkal tájékoztatta a végrehajtó bizottság tagjait: „a község határában a fúrásra a tornyot felállították hisz mindenki látja, csupán csak meg emlitem a végrehajtó Bizottságnak, hogy tizenkilencedikén volt a helyszíni tárgyalás, a tanács elnök és T. Sz. elnök a községet nem is [sic!] nagyon érinti csupán a termelészövetkezet elnökét.”¹¹ Ne akadjunk most fenn az értelmetlennek tűnő, befejezetlen mondaton valamint a stílus- és helyesírási hibákon, fogadjuk el, hogy az elnök tájékoztatóját így rögzítette a jegyzőkönyvvezető. Ami a bejelentés mögött van, az sokkal fontosabb, ui. a termelészövetkezet földjén a fűróberendezés telepítése után július 15-én kezdődött meg a kutatófúrás, s ekkor még szó sem volt termálvízről. Mindenki, főleg a Dunántúli Kőolajipari Vállalat abban reménykedett, hogy kőolaj vagy földgáz lesz a kutatófúrás végeredménye. A kutatás 1962. november 7-én fejeződött be, 2307,5 méterre hatoltak le a fűróberendezéssel, s ekkorra már tudták, hogy szénhidrogén-termelés szempontjából ez a fúrás is meddő. Ám belefúrtak egy hatalmas rezervoárba, melyből forró víz tört fel. „A lyukfej karácsonyfával¹² van felszerelve és 10 mm-es fűvókán folyamatosan forró sós vizet, gőzt és kevés kevert gázt termel.” – olvashatjuk a kútönyvben. December 16-án 22,00 órakor mintát vettek a vízből, s a vegyelemzés után világossá vált, hogy nagyon jó minőségű, 96 °C fokos vizet sikerült a felszínre hozni, hiszen nagy mennyiségben tartalmazott kalciumot, magnéziumot, nátriumot, jódot, klórt, ként, vasat, brómot és kisebb mennyiségben más ásványi anyagokat is. A feltárt kút kapacitása teljes keresztmetszetű termelés esetén 830 liter/perc volt. A víz ásványi anyag tartalma miatt nagymértékű volt a vízkő kiválása ezért 20 mm átmérőjű termelőcső fűvókán keresztül indult meg kezdetben a víz termelése.

A feltárt vizet mindenképpen be kellett vizsgáltatni szakapparátussal. Az Egészségügyi Minisztérium és az Országos Reuma és Fürdőügyi Intézet (ORFI) az Országos Közegészségügyi Intézettel megvizsgáltatta a D/6-os kútból feltörő vizet és jelentésében megállapította, hogy a termálkút vize mind hőmérsékleténél, mind összetételénél fogva mozgásszer- vi reumás betegség, továbbá nőgyógyászati krónikus betegségek kezelésére kiválóan alkalmas. Ez a vizsgálati eredmény változtatta meg Zalakaros és környéke életét, mert ennek a birtokában Zala Megye Tanácsa elhatározta, hogy előbb strandfürdőt, s később, de a belátható jövőben – ma úgy mondanánk: középtávon – gyógyfürdőt létesít. A döntéshez az is hozzájárult, hogy Zala megyének ekkor korlátozottak voltak a turisztikai erőforrásai, hiszen az 1950-es közigazgatási reform a Keszthelyi járást, benne Hévízzel és a Balaton északnyugati partszakaszával Veszprém megyéhez csatolta. A termálfürdő építése szó szoros értelemben zöldmezős beruházként indult meg, hiszen az első medencéket a tavaszi, zöldülő szántóföldbe és rébbe építették.

4. A fürdő megnyitásától a gyógyhelyé nyilvánításig

Zala Megye és Nagykanizsa Járás Tanácsainak – és természetesen ugyanezen pártfórumok – támogatásával először a község vágott bele a nagy feladatba. Rövidesen a víz felfedezése után határozatot hoztak, hogy 1962. december 31-i határidővel készüljenek el egy strandfürdő tervei, továbbá kezdjenek tárgyalásokat a helyi termelészövetkezet elnökével arról, milyen módon lehetne közösen hasznosítani a természeti kincset, ezzel egy időben kezdjenek tárgyalásokat a környékbeli falvak tanácsi és termelészövetkezeti vezetésével, kérve pénzügyi hozzájárulásukat egy közös létesítmény felépítéséhez. Harmadik feladatként azt fogalmazták meg, hogy gyűjtsenek minél több társadalmi vállalatot, vagyis társadalmi munka-felajánlást. Mindez azt sugallja: a község vezetői előtt kezdetben egy saját erőből megvalósítandó beruházás képe lebegett, ugyanakkor tisztában voltak azzal is, hogy ezt belátható időn belül a kisközség megvalósítani nem képes.¹³

1963-ban már a helybeliek is egyre inkább sürgették a hőforrás hasznosítását, így a közéleti tanácsnak mindenképpen lépnie kellett. 1964 tavaszán aztán megkezdődött az építkezés, a professzionális kivitelezés pedig a Délzalai Víz és Csatornamű Vállalatra várt. 1965 nyár derekára elkészült az építkezés, és az állami ünnepre, augusztus 20-ra ki is tűzték a megnyitó napját, valamint a próbaüzem indítását, de ez az időpont később szeptember 5-re módosult.¹⁴ A szerény keretek között, idényjelleggel működő fürdő kezdeti kínálata egy 333 m² alapterületű termálmedence, egy 60 m² felületű gyermekklubickoló és egy 800 személyes öltözőépület volt. A szezonális nyitvatartású fürdő népszerűsége gyorsan növekedett, ez kifejeződött a látogatók számában is: megnyitása évében, a nem egészen két hónapos működése során kilencezren keresték fel, a következő nyári szezonban pedig már 49 000 látogató vett belépőjegyet. A látogatók száma a fedett fürdő 1975-ös megnyitásáig az 1972-es év kivételével folyamatosan, évente több tízezer fővel emelkedett. Rövidesen népszerű lett a Balaton-parti vendégek körében is, kik egyre gyakrabban keresték fel – nem csak a hideg vizes fürdőzésre alkalmatlan nyári napokon – az új fürdőt. 1966-ban a 7-es számú, Budapest-Balaton déli partja-Nagykanizsa-Letenye főközlekedési út mellé felállítottak egy zalakarosi útirányt jelző táblát, így Zalakaros közúton könnyebben elérhetővé vált, ugyanakkor könnyebb lett a Jugoszláviából való beutazás illetve a főközlekedési út mentén fekvő települések elérése. Minden valószínűség szerint ebből a két forrásból tevődött össze az első külföldi vendégsereg, a regisztrált 320 jugoszláv, 110 keletnémet, 50 csehszlovák, és 250 egyéb – nyugatnémet, osztrák, lengyel, olasz, sőt svéd – látogató.¹⁵

2. táblázat: A zalakarosi fürdő látogatószámának alakulása (1965–1989)

Table 2: The number of visitors in Zalakaros spa (1965–1989)

Év	Vendégek száma (fő)	Változás az előző évhez képest (fő)
1965	9 000	
1966	49 000	40 000
1967	54 000	5 000
1968	78 000	24 000
1969	98 000	2 000
1970	150 000	52 000
1971	171 000	21 000
1972	155 000	-16 000
1973	233 000	78 000
1974	237 000	4 000
1975	304 000	67 000
1976	430 000	126 000
1977	592 000	162 000
1978	642 000	50 000
1979	622 000	-20 000
1980	582 000	-40 000
1981	604 000	22 000
1982	634 000	30 000
1983	676 000	42 000
1984	781 000	105 000
1985	802 000	21 000
1986	846 427	44 000
1987	869 925	53 000
1988	891 503	11 000
1989	885 713	-6 000

Forrás: Gránit Gyógyfürdő Zrt.

A fejlesztés következő lépése az évszaktól független kínálat megvalósítása volt. Ennek első lépéseként megépítették a legyezőszerűen kivitelezett, terápiás részleggel kibővített fedett komplexumot, melynek 1975. november 12-én történt átadásával lezárult a fürdő történetének első, szezonális üzemeltetésű, kizárólag strandfürdő jellegű szolgáltatást nyújtó szakasza. Az új komplexumban két, összesen 186 m² vízfelületű medencét magába foglaló részleget a kor színvonalának megfelelő modern kiszolgáló egységekkel egészítették ki, melyben 30 m²-es terápiás részleg, kádfürdő (kezdetben nyolc tisztasági és négy gyógyászati káddal), továbbá súlyfürdő, gyógymasszázs, kvarc, és víz alatti masszázsa már terápiás szolgáltatást is lehetővé tett. Később mindez kiegészült a hűsítő szauna-részleggel, ekkor már orvos és jól képzett személyzet várta a gyógyulni vágyókat.¹⁶ A zalakárosi vizet 1978-ban minősítették gyógyvízzé, majd ezt követte a gyógyhellyé nyilvánítás. A fürdőfejlesztés ezt követően, 1977 és 1985 közötti szűk évtizedben két irányban valósult meg, az egyik a vízfelület növelése (1977-ben +500 m², 1981-ben +300 m² 1985-ben +600 m²), a másik a kínálatbővítés (termálvizes medencék, gyermekpancsoló, óriás-csúszdák) volt.

5. A fürdőfejlesztés településre gyakorolt hatása

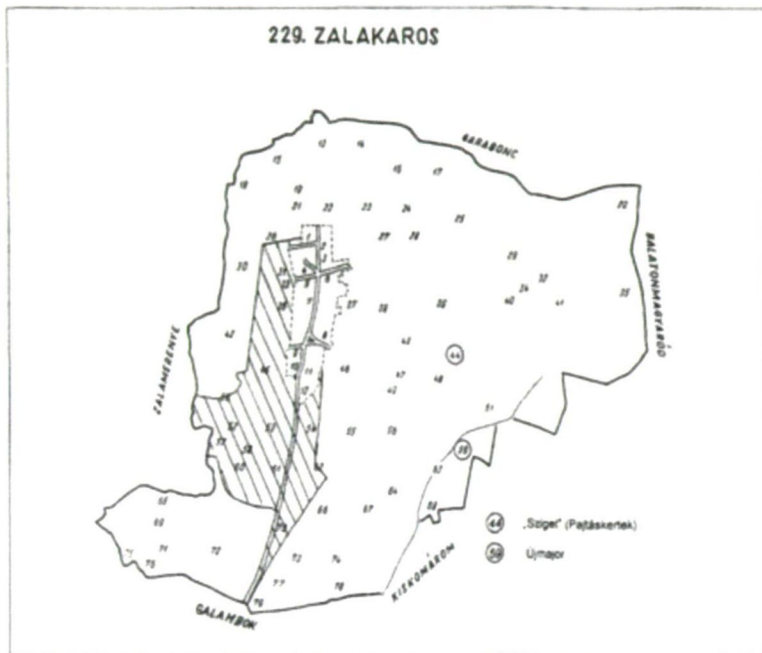
Ahol valamilyen attrakció, vonzerő létesül, rövidesen megjelennek a magánéros építkezések is. Számítani lehetett arra, hogy rövidesen megrohanják szabad építési területért a községi tanácsot mindazok, akik hétvégi házat kívánnak építeni a fürdőjéről egyre híresebbé váló településen. Erre a helyi szerveknek viszonylag hamar fel kellett készülniük, s olyan területeket kellett kijelölni, melyek bővíthetők, hiszen a fürdő folyamatos fejlesztésével együtt járt az építési szándék növekedése is. 1968-ban született határozat arról, hogy a fürdő északi oldalán, attól mintegy ötszáz méterre lévő, kis dombon fekvő területet felparcellázzák és az akkor egyetlen lakossági betéteket kezelő pénzintézetnek, az OTP-nek adják át értékesítésre.¹⁷ Rövidesen kisajátították az eddig magánkézben lévő szántóterületet, amelyen 96 hétvégi és 26 családi ház telket alakítottak ki. Nagyon rövid idő alatt viszonylag nagy kereslet mutatkozott ezek iránt a telkek iránt, ezért a helyi tanács további földterület kisajátítását kezdeményezte, melyen további száz parcellát – 50–50 családi, illetve hétvégi ház telket – szándékozott kialakítani. Miután a községi tanácsnál ekkor 226 hétvégi ház- és 32 családház-telekigény volt beadva, további kisajátításokat és parcellázásokat kellett igényelni a Földhivaltól. Ezzel párhuzamosan készültek el a közművek tervei is és ekkor már befejezés előtt állt a helyi vízmű. 1968-at írtunk ekkor. Természetesen az építkezéseket szabályozni kellett, ezért már a következő évben elkészültek a község és a fürdő környékének rendezési tervei.¹⁸ Ezzel párhuzamosan megkezdődött a vállalati üdülők helyszínének kikapcsolása is. Az első házhelyekből 1 millió 800 ezer forint folyt be a községi tanács kasszájába, de a közművesítés majdnem a duplájába került. 1973-ban parcellázták ki a második száz házhelyet, melynek majdnem mindegyikére volt ekkor már vevő. A községben rendkívül gyorsan két új – korabeli építési szabványok szerinti – modern negyed kezdett kinőni a földből. Csak itt a fürdő szomszédságában, a hagyományos, észak-déli meridionális völgyben végighúzó régi, vagy hagyományos településrésztől délre, kétszáz ingatlannal gyarapodott a község (ezek az 1960-as és '70-es években kialakított és beépített Nyírfá, Akácfa és Hársfa utcák, illetve a már említett hagyományos településrésztől délnyugatra kikapcsolott és beépített területek).

Ahogy a második katonai felmérésen, úgy az 1929 és 1932 között a M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet felvételén is az észak-déli irányban húzó Karosi-hegytől keletre fekvő falun végighúzó országút egyetlen elágazása a Kis-Komáromba (ma Zalakomár)

vezető úton található néhány portát leszámítva lényegében együtcsás, Kerecsényi Edit néprajzkutató szerint „pajtás kertes” település az ezredfordulóra korábbi területének sokszorosára növekedett.¹⁹

1. térkép: Zalakaros beépítettségének bővülése²⁰

Map 1. Zalakaros

Külön kell szólnunk a kereskedelmi szálláshelyekről, hiszen ezek indukálták a fürdő mellett a település fejlődését. Zalakaros első kereskedelmi szálláshelye a Zala Megyei Idegenforgalmi Hivatal kezelésében lévő Termál Szálloda volt, mely 120 vendéget tudott fogadni. Eredetileg tanácsi üdülőnek épült, ennek megfelelő belső kialakítással. Akkori besorolás szerint B kategóriás szállodaként működött, de szolgáltatásait tekintve csak egy motel színvonalát érte el. A hotel mögött állt egy 1966-ban épült, motel besorolást kapott igénytelen szálláshely. A kétemeletes épület 40 kétágyas, pótágyazható szobájának egyharmada volt ellátva fürdőszobával, de minden szobához tartozott erkély. A mai szemmel igénytelennek tűnő szálláshely-szolgáltatás viszont megfelelt az akkori fizetőképes keresletnek. A kétágyas, fürdőszobás elhelyezésért kezdetben 240 Ft-ot kellett fizetni éjszakánként, a kétágyas, mosdófülkés szoba ennek a felébe került. Ezt a foglalás nélkül érkező, ún. „beeső vendég” fizette. Hosszabb ideig való tartózkodás esetén kedvezményt adtak a szobaárból, sőt fürdőjegyeket is bocsátottak a vendég rendelkezésére. Arra jó volt, hogy az Idegenforgalmi Hivatal tüszoltó módon próbálja meg a vendégéjszakák számát növelni, de kialakítása, komfortfokozata nem tette lehetővé a színvonalasabb turisztikai termékek kialakítását. Nem véletlen, hogy amikor a Zala Megyei Idegenforgalmi Hivatal (Zalatour) meg tudta teremteni a lehetőségét, azonnal fürdőhöz közel fekvő szállodát akart építeni. Már a kezdetektől, három különböző célcsoportot próbáltak elérni egy három részből álló komplexummal, mely egy szállodából, egy kempingből és egy nyaralófaluból állt. Ezért eladták a régi hotel épületét a MÁV Pécsi Területi Egészségügyi Központjának, mely létrehozta a Zalakarosi Mozgásszervi Rehabilitációs Intézetét (ahogy röviden nevezték: a MÁV-Gyógyházat).²¹

Néhány hónappal a téliesített gyógyfürdő megnyitása után, 1976. június 26-án megnyitotta kapuit a Zalatour üdülőkompexumának első egysége a Hotel Termál. A kezdetben egycsillagos szálloda 40 kétágyas, zuhanyfülkés szobával már egész éven át üzemelt, és a hotel elkezdte az üdülési csomagok kialakítását. A Termál Szálló szomszédságában, a terveknek megfelelően, szállodával egy időben kialakítottak egy 30 alpesi típusú faházból álló nyaralófalut is. A faházak egyenként két kétágyas lakrészből álltak, szobái csak hideg folyóvízes mosdóval voltak felszerelve, a tusolók és WC-k központi vizesblokkban kaptak helyet. A – ma már nem létező – nyaralófalu minden évben szezonálisan, május 1-től szeptember 30-ig üzemelt. Az üdülőkompexum harmadik egysége az 1975-ben részleges nyitva tartással létrehozott kemping volt.²² Ezek a sztenderdek a 21. században már nem felelnek meg a vendégfogadás igényeinek, de az 1970-es évek közepén jelentős előrelépések minősültek.

A szocializmus időszakának jellemző szociálturizmusa a vállalati üdülők létesítése, a saját dolgozók üdültetése volt, s erre az ágazati szakszervezetek (is) nagy figyelmet fordítottak. A település képét tovább formálendő, egyre több vállalat vásárolt vagy építtetett üdülőt Zalakaroson. Az elsőt 1969-ben a nagykanizsai olajosok fűrási üzeme, a következőt a Nagykanizsai Sörgyár létesítette a gyógyfürdő közelében. A faházakban egyszerre hat családnak biztosítottak férőhelyet. Közben Zala Megye Tanácsa Testnevelési és Sporthivatala is megépítette saját szállodáját, melyben rendszeresen tartottak szakmai továbbképzéseket, s miután ez a létesítmény több sportpályával is rendelkezett, gyakran szerveztek benne edzőtáborokat is.²³

A különjáratú autóbuszok egyre gyakrabban hoztak a szállodákba zárt csoportokat, s emellett nyaranta, az akkor hatnapos munkahét miatt vasárnaponként tömegével érkeztek a kirándulóbuszok is.

Nemcsak Zalakaroson, hanem a környező településeken is éreztette hatását az egyre növekvő vendégforgalom. Nagyradán a helyi termelészövetkezet borozót nyitott, ahova szervezeten vitték „pince-party-ra” a Zalakaroson üdülő vendégeket. A fürdőtől néhány kilométerre fekvő Galambok község határában lévő 30 holdas víztározót horgásztóvá alakították át, ezáltal Zalakaros környékének turisztikai lehetőségei kibővültek a horgászturizmussal. Kedvelt kirándulási célponttá vált az alapos restaurálás után Galambokon megnyitott, a huszadik század negyvenes éveiben épült szegényparaszti portát bemutató tájház is.²⁴

A turizmus nyújtotta lehetőségek megállították az elvándorlást. A népszámlálási adatok szerint 1941-ben 848 fő volt az állandó lakosok száma, ez 1960-ra 762-re, tíz évvel később pedig 659-re csökkent. Az 1970-es évek közepéig nincs megfelelő lakóhelyhez kötő tényező, a falu lassan elindult az elnéptelenedés felé, miközben pl. 1975-ben 304 ezer ember („másfél Miskolc”) fordult meg a vendégszám-csúcsoktól rettegő termálfürdőjében. Ezekben a kezdeti években nincs hús zalakarosi lakos, akit a fürdő folyamatosan – tehát nem szezonálisan – foglalkoztathatna. A fürdő üzemeltetője a karbantartási munkákat nem helyi iparosokkal, hanem saját, Nagykanizsáról kivezényelt brigádjaival látta el, onnan jártak ki az építők is, ezért még segédmunkást sem alkalmaztak helyből. Olcsóbb volt utaztatni a teljes foglalkoztatottság időszakában, mint helyiekkel dolgoztatni. Ez a folyamat a fedett fürdőkomplexum létrejöttével megállt, és lassan megfordult. 1980-ban már 782 főt regisztrálnak, és 1990-re az állandó lakosok száma meghaladta az ezret (1041), ezt követően további, lassú növekedést tapasztalunk (1993-ban 1137-en, 1996-ban 1327-en lakják Zalakarost).²⁵ Ehhez hozzájárult az ország legnagyobb hoteljének nevezett fizetővendéglátóhelyek számának gyors növekedése is, mely ekkor missziót töltött be a magyar idegenforgalomban. Egyrészt azért, mert – mint láttuk Zalakaros esetében is – ha nincs megfelelő mennyiségű kereskedelmi szálláshely, a turista megkeresi a magánszálláshelyet, másrészt

azért, mert az ugrásszerűen növekvő látogatószámot a nemzetgazdaság akkori helyzete miatt nem tudta követni a kereskedelmi szálláshelyek fogadóképisége, harmadrészt pedig azért, mert van olyan belföldi és külföldi vendégkör, amelyik a magánszálláshelyek viszonylagos olcsóságát tudja csak megfizetni. Ez az időszak még mindig a növekedés és nem a fejlődés időszaka, amit azonban pozitívnak kell értékelnünk abból a szempontból, hogy egyre többen tudnak honfitársaink közül is valamilyen turisztikai terméket vásárolni. S végül a fizetővendéglátás a szállásadó szemszögéből. Nagyon vékony a szállásadók azon rétege, akik meg tudnak élni magánszálláshely-értékesítésből. A magánszálláshely értékesítés, a fizetővendég-szolgálat – melyet az 1978-tól megnyíló IBUSZ iroda fog „csúcsra járatni” – ekkor még nem közvetlen értékesítéssel, hanem közvetítéssel történik, általában közepes, vagy nagyon jó kiegészítő jövedelmet jelent a lakrészt, vagy nyaralóját apartmanként bérbeadó szállásadónak, de erre megélhetést alapozni (még) nem lehet. A vendégek között az 1970-es évek második felében még sok a magyar, sőt itt is felfedezhető a szociálturizmus: vállalatok, intézmények bérelnek magánszálláshelyet, hiszen szállodát, vagy üdülőt nem tudnak bérelni, mert nincs, és turnusokba szervezve itt üdültetik dolgozóikat. A szállásadó számára is gazdaságosabb, mint a szabadpiaci értékesítés, ugyanis a vállalat akkor is fizet, ha nem tud vendéget küldeni. A szállásadó számára ez a „legtisztább” bevétel. (Ráfordítás 0 Ft...)

6. Rövid kitérő: néhány szó az ENSZ termálprojektjéről

Napjainkban a legszélesebb körben elfogadott nézet, hogy a magyar vízbázisú egészségturizmus stratégiája az ENSZ termálprojektje alapvetései eredményeire épül. Magyarország hidrogeológiai adottságait felismerve, és a korábbi kutatási eredményeket is figyelembe véve több nemzetközi szervezet Magyarországon egy minden részterületre kiterjedő kutatássorozatot javasolt. Ennek eredményeként az ENSZ 1973-ban indított és finanszírozott UNDP-HUN (71) 511 projekt-elnevezésű kutatássorozatot. A termálvízre alapozott, és nemzetközi szakembergárdával kivitelezett, mintegy fél évtizedes kutatási program célja egy távlati turizmusfejlesztési program kidolgozása volt. Eredményeként hazánk a világon először dolgozta ki a termálvíz nyújtotta lehetőségek fejlesztési stratégiáját. Az kutatás egyik eredményeként ekkor vált világossá, hogy a termálvízforrásokat illetően Magyarország az ötödik leggazdagabb ország.²⁶ A projekt eredményeként készített tanulmány kezdetben csak töredékesen került felhasználásra, eredményeit a fürdőfejlesztések intenzív támogatását kiemelten támogató, 2001/2002-ben induló Széchenyi terv keretében kapott megfelelő hangsúlyt.

Ma naponta több mint 300 ezer m³ termálvizet hoz Magyarország felszínre, 1300 hévízforrás, 147 minősített gyógyvíz, 39 gyógyfürdő és 13 gyógyhely képezi a vízbázisú egészségturizmus kínálatát, és folyamatosan bővül a gyógy- és wellness-szállodák férőhelyeinek száma és csomagajánlatainak palettája. A termálvízkincs mellett egy másik adottság, hogy a Kárpát-medence alatt a földkéreg mintegy 10 kilométerrel vékonyabb a világátlagnál, ezért a föld hőmérsékletének emelkedését mérő geotermikus gradiens²⁷ alapján a világátlag 33 méter, Magyarországon ez 20 méter.

7. A gyógyfürdő privatizációja, és a részvénytársaság fejlesztési stratégia

A fürdőt megnyitásától 1965. december 31-ig Zalakaros Községi Tanácsa üzemeltette, majd 1966. január 1-jétől 1989. december 31-ig a nagykanizsai székhelyű Délzalai Víz és Csatornamű Vállalat irányítása alá került. A rendszerváltást követő gazdasági átalakulás

során a vállalatotól leválasztva mintegy másfél hónapig, 1990. január 1-től február 19-ig a Thermál Gyógyidegenforgalmi és Fejlesztő Kft. működtette, majd az akkori tulajdonos, a Zala Megyei Tanács VB. önálló vállalatot hozott létre Gránit Gyógyfürdő Vállalat néven.²⁸

Miután a zalakarosi Gránit Gyógyfürdő Vállalat szerepelt a vállalati kezdeményezésű egyszerűsített privatizációs eljárás második ütemében, a település vezetői minden követ megmozgattak annak érdekében, hogy a fürdővagyon minél előbb önkormányzati tulajdonba kerüljön, ezzel kívánták elejét venni egy beláthatatlan kimenetelű privatizációs folyamatnak. Miután Zala Megye Önkormányzata is szerette volna a fürdő tulajdonjogát megszerezni, hosszas tárgyalások után megállapodás született a két önkormányzat között, melynek eredményeként Zalakaros önkormányzata 35% tulajdonrészt átadott a Zala Megyei Önkormányzatnak, s ettől kezdve semmi nem állt a részvénytársasággá alakulás útjában. A Gránit Gyógyfürdő Vállalat 1992. július 1-vel alakult zártkörű részvénytársasággá 200 300 000 Ft. alapító tőkével. Alapítói a Zalakaros Nagyközség Tanácsa 60%-os, a Zala Megye Önkormányzata 30%-os és a Gránit Gyógyfürdő Rt Dolgozói Alapítványa 10%-os tulajdonrészesedéssel bírt, ugyanis mindkét önkormányzat 5-5%-ról lemondott a dolgozói alapítvány javára.²⁹ Nagyon lényeges volt, hogy a település megszerezze a többségi tulajdont, mert ez a fejlesztési döntések meghozatalát nagyban elősegítette. A zalakarosi elképzelés helyességét alátámasztja Harkányfürdő példája, ahol a két tulajdonos 50-50%-ban osztozott a vagyonon ami rendkívül megnehezítette, lelassította a döntéseket.

1996-ban a megyei önkormányzat tulajdonában lévő 60 millió Ft névértékű részvénycsomagot Zalakaros önkormányzata halasztott fizetéssel 120 millió Ft-ért megvásárolta, ezáltal 89,97%-ban lett tulajdonos.³⁰ Ma ez a tulajdoni arány – a többszöri tőkeemelés miatt – 97,3%.

Az új tulajdonos és a részvénytársaság menedzsmentje rövidesen kialakította a fejlesztés stratégiáját. A választható két út egyike az alacsonyabb fizetőképességű vendégek Zalakarosra csábítása, a tömegturizmus igényeinek megteremtése, míg a másik a Nyugat-Európában már hosszabb ideje uralkodó trend, a termék alapú turizmus felé történő elmozdulás volt. Jóllehet a részvénytársaság egy pillanatra sem mondott le valamennyi célpiacról, de a már említett tömegturizmus helyett a termék alapú turizmus felé vezető utat választották. Döntésük helyességét az idő rövidesen és számszerűsíthetően is igazolta. Napjainkra a tömegturizmus visszaszorulóban van, a minőségi és differenciált szolgáltatást nyújtó terméket azonban, növekvő arányban vásárolják, főleg akkor, ha érvényesül a helyes ár-érték arány. E stratégia mentén az első lépés a gyógycentrum (gyógykert) kialakítása volt 1992-ben, melyet a meglévő egységek korszerűsítése (pl. 1995-ben a sportmedence teljes és korszerű felújítása) követett. A döntés helyességét a statisztikai adatok is alátámasztják:

A folyamatos fejlesztés eredményeként 1999-re sikerült kialakítani az ország első élményfürdőjét, melynek megnyitásától számíthatjuk a zalakarosi fürdő, immár Gránit Gyógyfürdő Zrt. történetének napjainkig tartó negyedik szakaszát. A fejlesztési cél ekkor már az élményszolgáltatások folyamatos bővítése és a vendégek komfortérzetének növelése (2002. kültéri élménymedence, hullámmedence, 2003. IV. és V. számú medence, 2004. strandi főbejárat, 2005. élményfürdő 3. ütemének befejezése, és még ugyanebben az évben a családi csúszdapark, 2012–13. Vízipók-Csodapók kültéri, majd beltéri gyermekvilág létrehozása). A fejlesztések jelentős saját források bevonása mellett több mint másfél milliárd forintos pályázati támogatással valósultak meg.

3. táblázat: A zalakarosi fürdő látogatószámának alakulása (1990–2014)

Table 3: The number of visitors in Zalakaros spa (1990–2014)

év	vendégek száma (fő)	változás az előző évhez képest (fő)	gyógykert- élményfürdő vendégek száma (fő)	változás az előző évhez képest (fő)
1990	805 927	-80 000		
1991	661 770	-144 000	11 968	
1992	599 924	-62 000	47 991	36 000
1993	536 000	-64 000	72 725	25 000
1994	542 556	6 000	89 348	17 000
1995	541 309	-1 000	112 803	23 000
1996	588 027	47 000	132 335	20 000
1997	673 946	86 000	150 345	18 000
1998	653 921	-20 025	141 375	-8 970
1999	673 334	19 413	192 333	50 958
2000	714 955	41 621	228 246	35 913
2001	734 563	19 608	244 336	16 090
2002	734 634	71	260 822	16 486
2003	735 804	1 170	286 274	25 452
2004	708 779	-27 025	301 209	14 935
2005	708 901	122	317 835	16 626
2006	734 964	26 063	345 275	27 440
2007	716 905	-18 059	333 541	-11 734
2008	673 856	-43 049	314 083	-24 609
2009	637 260	-36 596	286 796	-27 287
2010	551 182	-86 078	261 758	-25 038
2011	510 049	-41 133	238 058	-23 700
2012	513 498	3 449	226 608	-11 450
2013	549 282	35 784	235 318	8 710
2014	551 302	2 020	301 569	66 251

Forrás: Gránit Gyógyfürdő Zrt.

8. Öt évtized után: Magyarország 6. legnagyobb komplex fürdő és gyógyászati létesítménye

Jelen tanulmány terjedelmi korlátai csak címszavakat, egy statikus adatsorolást tesznek lehetővé, ám ezek az adatok tökéletesen tükrözik az öt évtized változásait. Ötven év alatt 27 600 000 látogató kereste fel a Balaton régió négy évszakos három generációs családi fürdőjévé fejlődött Gránit Gyógyfürdő Zrt-t, mely napjainkra az ország 6. legnagyobb komplex fürdő és gyógyászati létesítménye. A részvénytársaság mérlegfőösszege 6,2 md. Ft, a nettó értékesítés 1,3 md. Ft, az OEP finanszírozás aránya 10, a szociálturizmusé (SZÉP-kártya) 8–9%. A beruházások összértéke nettó 5,5 md. Ft, ebből pályázati támogatás 1,655 md. Ft.

A gazdasági adatok mellett néhány legfontosabb technikai adat: medencék száma 27, a teljes vízfelület 5720 m², a vízfelhasználás saját kútból történik, ennek mennyisége 850 000 m³/év.

A gyógyfürdő kedveltségét regionális és nemzetközi vonzáskörzete jellemzi a legjobban. A Gránit Gyógyfürdő Zrt. vendégforgalma a legutolsó üzleti évben 551 302 fő volt (2014), ebből 301 569 fő kereste fel a minőségi szolgáltatást nyújtó gyógyászati komplexumot, ez 66 251 vendéggel volt több az előző évinél. A külföldi vendégek aránya 35%, ebből német 47, cseh 21, osztrák 10, lengyel 4%. Zalakaroson kimutathatatlan a sajtóban olyán sokszor tárgyalt orosz vendégek jelenléte, túlnyomó többségük Hévízt választotta.³¹

A belföldi turizmus küldő területei közigazgatási egységenként (2014): Zala 22, Budapest és Pest megye 13–13%, Fejér 6, Veszprém 5, Vas, Békés, Somogy, Győr-Sopron-Moson, Bács-Kiskun 4–4, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom 3–3%, a többi magyarországi megye részesedése elenyésző, nem haladja meg a 2%-ot.

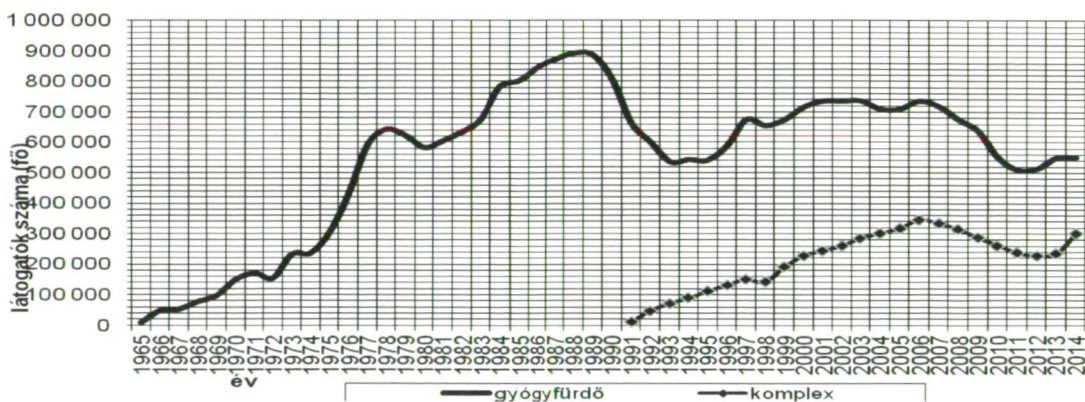
Zalakaros az összes vendégforgalmat tekintve az országban a 8., a dunántúli fürdővárosok közül Siófok, Bük, Balatonfüred és Sárvár előzi meg. A belföldi vendégforgalmat illetően az 5. legkedveltebb, csak Budapest, Hajdúszoboszló, Siófok és Hévíz kedveltsége előzi meg, a külföldi vendégek között pedig a 10. legkedveltebb (2013).³²

Ha az előbbi táblázatos adatközlés után a vendégforgalom alakulását grafikusán is ábrázoljuk, szembevetően az első intenzív növekedés szakasza, ekkor alakul ki az üdülőtérület, ebben az időben a „hagyományos vendégkört” a szociálturizmusban részt vevők, továbbá az Ausztriából és a Német Szövetségi Köztársaságból érkező nemzetközi aktív turisták jelentik. A rendszerváltás időszaka jelentős visszaesést hoz. A belföldi vendégek számában drámai csökkenés mutatkozik, miután a vállalatok elsősorban a jóléti kiadásait fogják vissza, majd a rendszerváltás gazdasági hatásainak folyamán számos cég megszűnik, átalakul, ennek során százazrek veszítik el állásaikat. Ezzel párhuzamosan, akinek diszkrécionális jövedelme megengedi, egyre gyakrabban a nemzetközi passzív turizmust, elsősorban a tengerparti üdüleket választják. A két Németország egyesülése után döntően az egykori NDK-ból érkeznek vendégek. A magyarországi szociálturizmus pozitív változásai, a különböző támogatási formák, majd a Széchenyi Pihenőkártya bevezetése, egyes társadalmi csoportok diszkrécionális jövedelmének növekedésével, továbbá az értékarányossá váló árakkal ismét megfelelő keresletet jelentenek, s ez elsősorban a gyógyászati komplexum forgalmában mutatkozik meg. A 2008-ban kezdődő gazdasági válság a bel- és külföldi küldő területet egyaránt érinti, ennek mélypontja 2011, illetve 2012.

Az integrált fejlesztés, a magántőke bevonása új kínálatot, a küldő területek generációváltása pedig új keresletet teremtett.

1. grafikon: A zalakarosi fürdő vendégforgalmának alakulása (1965-2014)

The number of guests in Zalakaros spa (1965-2014)

Forrás: Forrás: Gránit Gyógyfürdő Zrt.

A részvénytársaság településre gyakorolt hatása meghatározó, a település fejlődésének két mérföldköve 1984-ben a nagyközségi rang elnyerése illetve 1997-ben a várossá nyilvánítás.

A településfejlődést illetően a gyógyfürdő fennállásánál jóval rövidebb idővel kell számolnunk, hiszen az első egy-másfél évtizedben csak három-négy utcányi üdülsor alakult

ki. A településfejlesztés következtében napjainkra létrejött településszerkezet a földrajzi térben tovább bővíthet. A városon észak-dél irányban végighúzódnó Zalacsány-Galambok út két oldalán található hagyományos településrészt tőle keleti és nyugati irányban üdülő-övezet határolja számtalan új üdülőházzal és lakóházzal, ez a beépített terület egy bizonyos mértékig felhúzódnak a Zalakarost nyugatról határoló domboldalra, melyek gerincén már a szőlőhegyek és a kirándulóhelyek találhatók, míg a város déli részén fekvő fürdőkomplexum környékén helyezkedik el a hotelek többsége. A város nem zsúfolt, a parkosított, a zöld területek kellemes környezetet biztosítanak, amelyhez tavasztól őszig több tízezer tő virág, elsősorban kannavirág díszít.

Az infrastruktúrát illetően a külterületi településrész csatornázása kivételével mára záródott a közműellátás. Zalakaros volt az első Magyarországon, melynek várossá nyilvánítását nem a lakosság számával, hanem elsősorban infrastrukturális felkészültségével indokolták. A felterjesztésben az alábbi adatok szerepeltek a lefedettségéről: közműves ivóvíz 90%, villany 98%, gáz 75%, szennyvíznyelő 72%, telefon 80%, összes úthálózatból a kiépített út hossza 93%.³³

Várossá nyilvánításakor az ország legkisebb, ma az 5. legkisebb városa, állandó lakóinak száma 1916 fő. Két mutató a turizmus területéről: 13 szálloda (2015) rendelkezik a városban működési engedéllyel, a vendégéjszakák száma meghaladja a négyszázezret (2014). 2908 szállodai, 4412 magánzálláshely és 1049 egyéb kereskedelmi szálláshely alkotja a szálláshelykínálatot.

Napjainkban az egyik legfontosabb kérdés a foglalkoztatottság. Erre álljanak itt Novák Ferenc polgármester „A turizmus helyzete és a foglalkoztatásra gyakorolt hatása a Nagykanizsai járásban” címmel megtartott előadásának adatai. Eszerint Nagykanizsa és vonzáskörzetének gazdaságilag aktív népessége (2012): 37 000 fő (a 82 000 lakosból), ebből 1546 fő dolgozik a turizmusban Zalakaroson. Ezt a számot kiegészíti még 600–700 magánzállásadó – ez az aktívak 6%-a, miközben a lakosság 2,7%-a él Zalakaroson. A munkakerő több mint 95%-a a járásból érkezik, a lakosság 70%-a valamilyen formában kapcsolódik a turizmushoz.

A foglalkoztatottak esetében a szolgáltatói szektor aránya 82%, az iparé és építőiparé 14%, a mezőgazdaságé 4% (2011).

A munkanélküliség 5,14% (megyei átlag 7,03 = 70%-a; 2014). A közfoglalkoztatás mintegy félszáz ember érint, ők minimálbérért térkőgyártásban és virágkertészetben dolgoznak a településen.³⁴

Végül egy érdekesség: Zalakaros Nagykanizsa második legnagyobb munkaadója. A General Electricet nem tudták megelőzni. Eddig...

9. Fél évszázad mérlege

Zalakaros az 1960-as évek elején semmiben nem különbözött a számos dunántúli aprófalutól, hordozva annak mindennapi gondjait. A sikertelen szénhidrogén-kutatás sikeres modellváltást, településfejlődést eredményezett. Bár a források alapján tudható, hogy a szocialista politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok a hiánygazdaság, a nettó bérezés valamint Magyarországnak a nemzetközi turizmusba való viszonylag késői bekapcsolódása különösen megnehezítette az első évtizedekben a fürdőfejlesztést, ami kihatással volt a település fejlődésére is, ám a rendszerváltást, elsősorban a gazdasági életben végbement változásokat követően a településfejlődés felgyorsult, nem kis mértékben köszönhető ez az utóbbi évtized sikeres pályázati forrásbevonásának.

A Gránit Gyógyfürdő Zrt. 1990 utáni privatizációja során létrejött tulajdonosi szerkezet, és a kínálatorientált fejlesztés eredményeként – szintén sikeres pályázati forrásallokációval

– Magyarország 6. legkedveltebb fürdőkomplexumává vált. A gyógyászati szolgáltatást is nyújtó turisztikai attrakció fejlesztése maga után vonta a település külső képének változását, az infrastruktúra fejlesztését, a város és környéke gazdaság szerkezetének átalakulását, napjainkra meghatározó, 82%-os arányú a szolgáltatói szektor, a vállalkozások döntően a turizmushoz kapcsolódnak. A turizmushoz köthető vállalkozásokon kívül egy jelentős, öt cégből álló cégcsoport van a városban, az viszont egy vállalkozó tulajdona. A város népességének 55%-a aktív korú. Zalakaros érdekes szimbiózisban él Nagykanizsával: az állandó zalakarosi lakosok jelentős része Nagykanizsán dolgozik ugyanakkor – ahogy előbb már említettük – Nagykanizsa második legnagyobb munkaadója Zalakaros.

JEGYZETEK

1. A magyar falvak helyzetének és jövőjének nagyon jó összefoglalása: Enyedi György 1980.
2. Degré Alajos–Foki Ibolya (szerk.): Zalai Gyűjtemény 27.
3. Halász Imre (2000) 181–208. old.
4. MNL ZML Közigazgatási tájékoztató. 1925.
5. A teljesség igénye nélkül: Srágli Lajos 1998, Srágli Lajos 2001, 240–245. old., Srágli Lajos: 2008, Bencze Géza 1985: 155–168. old., Szalánczi György: 1974. 135–154. old., Tomor János: 1974: 155–186. old., Papp Simon: 2000., Szurovy Géza: 1993.
6. A szénhidrogén-bányászattal kapcsolatos összefoglalás Srágli Lajos 1998, Srágli Lajos 2001. és Srágli Lajos 2008. munkáinak felhasználásával készült.
7. A fúrások betűjele minden esetben a településnevet – esetünkben B = Budafapuszta – a szám pedig a területen végzett fúrások sorszámát jelöli.
8. MOL. Geológiai adattár. Kézikönyvek. A geológiai és hidrológiai viszonyokról részletesen I. Lovász György 2000. 7–35. old. Egyébként Zalakaroson – főleg a bornapok rendezvényeit követő visszaemlékezésekben – gyakran kap hangot olyan nézet is, hogy a kút-fúrók megtalálva a termálvizet, nem is fúrtak tovább a mélyebb rétegekben található – igaz, kismennyiségű – olajig...
9. Az akkori megyehatárok között. Néhány fúrás a megyehatár közvetlen közelében, de a szomszéd megyében történt. Az első híradás 122 feltárt hévízforrásról szólt, melyek közül 30 a gyógyhatású. Magyar Hírlap, 1973. november 1. 4. old. Ez a szám az akkori megyehatárokon belüli térségre vonatkozott.
10. Vajda Róbert–Vadas Vera: 1990.
11. MNL ZML. Zalakaros. tcs. vb. jkv. 1962. június 23. Közli még: Novák Ferenc 2000. 4. old. „A kút-fúrás a községet nem nagyon érinti”. Szemelvények a 35 éves fürdő történetéből. Karosi Krónika, IV. évf. 9. 2000. szeptember. 4. old.
12. Kútfejet lezáró műszaki berendezés.
13. MNL ZML. Zalakaros. tcs. vb. jkv. 48/1962. számú végrehajtó bizottsági határozat.
14. MNL ZML. Zalakaros. tcs. vb. jkv. 1965. augusztus 9.
15. MNL ZML. Zalakaros. tcs. vb. jkv. 1968. augusztus 23.
16. Zalai Hírlap, 1975. november 13.
17. MNL ZML. Zalakaros. tcs. vb. jkv. 1968. június 28.
18. MNL ZML. Zalakaros. tcs. jkv. 1/1969. tanácshatározat.
19. Kerecsényi Edit: 2000. 217. old. – A második katonai felmérés Karosról az Arcanum honlapján: <http://mapire.eu/hu/map/secondsurvey/?bbox=1885474.801871613%2C5858900.215192311%2C1934394.4999741258%2C5880570.112711159>
20. Zalakaros térképe a Zala megye földrajzi nevei (1964) kötetben, Kerecsényi Edit Zalakaros monográfiában (2000) közölt kiegészítésével.
21. Halász Imre: 1997. 54. old.
22. Halász Imre: 1997. 48–52. old.
23. Halász Imre: 2000. 204–204. old. Valamennyi vállalati üdülő és szálloda létesítésének felsorolása.

24. Halász Imre: 1984. 64. old.
25. Kanizsaterv Kft. 1997.
26. Részletesen: Aquaprofit Rt. 2007: Országos egészségturizmus fejlesztési stratégia és Vajda Róbert–Vadas Vera 1990.
27. A geotermikus gradiens a 100 méterenkénti hőmérséklet emelkedés a földkéregben. A Föld átlagában ez 3,3 °C/100 m, Magyarországon ennek kb. másfélszerese: 4–5 °C/100 m. Az átlagosnál gyorsabban növekszik a hőmérséklet pl. Budapesten, a budai hévforrások vonalában is (6–8°C/100m). Ennek oka az, hogy a Magyarországot magában foglaló Pannon-medencében a földkéreg vékonyabb a világátlagnál (mindössze 24–26 km vastag, kb. 10 km-rel vékonyabb a szomszéd területekhez képest), ezért a forró magma a felszínhez közelebb van, valamint az, hogy jó hőszigetelő üledékek (agyagok, homokok) töltik ki. 1 km mélységben 60 °C, 2 km mélységben 110 °C a kőzetek hőmérséklete. Magyarországon a Föld belseje felé haladva 16-20 méterenként emelkedik 1 °C-kal a víz hőmérséklete (a világátlag 33 méter). Budapestnél még kedvezőbb a geotermikus gradiens értéke: 8-14 méterenként emelkedik 1 °C-ot a vízhőmérséklet.
28. Zalakaros PH. tcs. jkv. 20/1990. vb. számú határozat a Zalkarosi Gyógyfürdő átszervezéséről, és a 20/B/1990. VB. határozat.
29. Halász Imre 2000: 204. old.
30. Zalakaros PH. Zalakaros 99/1996. (V. 28.) számú önkormányzati közgyűlési határozata.
31. Az adatok forrása: Gránit Gyógyfürdő Zrt. Itt mondok köszönetet Krampek Mihály vezérigazgatónak és Baracska Gyuláné gazdasági igazgatónak, hogy az adatokat rendelkezésemre bocsátotta.
32. Az adatok forrása: Gránit Gyógyfürdő Zrt.
33. Halász Imre 2000. 206. old.
34. Novák Ferenc polgármester előadása alapján. Itt mondok köszönetet Novák Ferenc polgármesternek, hogy előadása adatait rendelkezésemre bocsátotta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aquaprofit Rt 2007: Országos egészségturizmus fejlesztési stratégia. <http://nkfih.gov.hu/szakpolitika-strategia/egeszsegipar/orszagos> Megtekintés időpontja: 2015. 11. 01.
- Bencze Géza 1985: A dunántúli szénhidrogénkutatások első évtizede (1916–1926). Zalai Gyűjtemény 21. Zalaegerszeg, 1985.
- Degré Alajos–Foki Ibolya szerk. (1987): A dél dunántúli aprófalvak és szórványok település- és társadalomtörténete. Zalai Gyűjtemény 27. Zalaegerszeg, 1987.
- Enyedi György (1980): Falvaink sorsa. Gyorsuló idő sorozat. Magvető Kiadó, Budapest. 1980.
- Halász Imre 1984: Zalakaros. Útikönyv. IPV. Bp. 1984.
- Halász Imre 1997: Zalakaros. Útikönyv. Zalakaros. 1997.
- Halász Imre 2000: Zalakaros a 20. században. In: Halász Imre (szerk.): Zalakaros. Zalakaros, 2000.
- Kanizsaterv Kft. 1997: Zalakaros nagyközség összevont rendezési terve módosításához. A várossá nyilvánítás pályázata. Köszönöm Szirtes Lajos polgármesternek, hogy a teljes anyagot rendelkezésemre bocsátotta.
- Kerecsényi Edit 2000.: Zalakaros népi értékei. In: Halász Imre (szerk.): Zalakaros. Zalakaros, 2000. elektronikus megjelenítése: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Zalakaros/pages/Zalakaros_2000/007_Zalakaros_nepi_ertekei.htm Megtekintés időpontja: 2015. 11. 01.
- Lovász György 2000: Zalakaros természeti viszonyai. In: Halász Imre (szerk.): Zalakaros. Zalakaros, 2000. elektronikus megjelenítése: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Zalakaros/pages/Zalakaros_2000/002_Zalakaros_termeszeti_viszonyai.htm Megtekintés időpontja: 2015. 11. 01.
- Novák Ferenc 2000: „A kútfúrás a községet nem nagyon érinti”. Szemelvények a 35 éves fürdő történetéből. Karosi Krónika, IV. évf. 9. 2000. szeptember. 4. old.